



Kuohuva Balkan? Kolmen myytin purkuyritys Tutkijatohtori Pilvi Torsti

Luennon otsikko oli alun perin "Kuohuva Balkan". Otsikon kehittivät luentosarjan järjestäjät, luennoitsija itse ei muistanut kuitata aihettaan ajoissa. Annetusta otsikosta tuli kuvaava: se kertoo mielikuvista, joita Balkan meissä herättää: kuohuva, sotaista, hieman mystinenkin. Lisäsin otsikkoon kysymysmerkin ja käyn aihetta läpi kolmen myytin kautta: Balkan-myytti, Jugoslavian hajoamismyytti ja Bosnian ikiaikainen sotaisuus -myytti. Lopuksi pohdin myyttien valossa kysymystä muutoksesta ja jatkuvuudesta.

Balkanin myytit voi jakaa kolmeen kategoriaan. Myyttisissä selityksissä alue on sotainen, väkivaltainen ja verinen. Siellä on ikivihan hengessä sodittu aina. Aluetta luonnehtii orientalismi ja takapajuisuus.

Luennolla tulemme näkemään, kuinka kaikki myytit on helppo purkaa. Silti ne pitävät pintansa.

Jugoslavian hajoamista on niin ikään selitetty kesto-myyteillä. Alueen vuosisatojen ristiriidat ja kansakuntien erillisyys tekivät valtiosta mahdottoman. Usein esitetään, että Jugoslavian valtiorakennelma oli mahdoton ja keinotekoinen. Samaan ajatteluun kuuluu näkemys, kuinka Jugoslaviassa ei myöskään koskaan ollut mitään yhteistä identiteettiä, johon kaikki olisivat sitoutuneet.

Osa näistä Jugoslavian hajoamismyyteistä pitää sisällään asioita, joita voi tutkimuksen valossa puolustaa, mutta hajoamisen selittäväksi niistä ei ole. Jugoslavian hajoamiseen ei ole olemassa mitään yhtä syytä, mutta keskeisessä roolissa oli sosialismin yleinen romahdus Euroopassa ja paikallisten poliittisten voimien tietoiset pyrkimykset.

Entä Bosnian ainainen sotaisuus, jonka pitkään jatkumoon Sarajevon 1990-luvun piirityskin on helppo sijoittaa? Sotaisuus viittaisi siihen, että aluetta ja maata luonnehtisivat sisällissodat. Kuitenkin Bosnian konfliktit ennen 1990-luvun sotaa olivat tyypillisesti osa isoja konflikteja, joiden syttyminen tai sammuminen ei ollut millään muotoa Bosnian käsissä. Uskonto ei kääntänyt monikansallisen ja -kulttuurisen maan ihmisiä toisiaan vastaan, vaan konflikteja aiheuttivat lähinnä taloudelliset syyt. 1990-luvun lopun eurooppalainen nuorisotutkimus toi esiin bosnialaisnuorten poikkeuksellisen rauhaa toivovan ja sotaa heikkona muutosvoimana pitävän ajattelun.

Myytit ylläpitävät muuttumattomuutta. Ne vahvistavat käyttäytymismalleja, jotka kuvitellaan "luontaisiksi" ja sitä myöten vääjäämättömäksi. Jotain tämantapaista on ehkä nähty Balkaninkin alueella viime vuosikymmeninä. Mutta silti muutos on

ilmeinen. Tarkasteltaessa Jugoslaviaa ja Bosniaa väkivaltainen hajoaminen ei ollut myyttinen selviö, vaan monen onnettoman sattuman summa. 1980-luvun näkökulmasta Neuvostoliiton väkivaltainen hajoaminen olisi vaikuttanut huomattavasti todennäköisemmältä kuin Jugoslavian sodat.

Väkivaltaisesta muutoksesta on seurannut murros, jota yhä elämme. Siinä murroksessa alueen arvostukset tuntuvat elävän. Demografia muuttuu kenties pysyvällä tavalla. Vuosisatojen sekoittumis- ja sekularisaatiokehitys on ainakin hetkellisesti muuttunut eriytymiskehitykseksi, jonka yksi piirre on uskonnollisuuden nousu. Vaikka kyseenalaistan myytit, en kyseenalaista muutosta, joka näyttää tapahtuneen kansallisessa ja kulttuurisessa ympäristössä ja poliittisessa toiminnassa. Bosnian sodassa 1990-luvulla keskeistä olivat huhut ja propaganda. Facebookin ja älypuhelimien aikana tilanne olisi toinen. Tulevaisuuden muutosta luonnehtii teknologia.

Tässä suhteessa uskon, että ihminen pohjimmiltaan muuttuu hitaasti, mutta olosuhteet korostavat eri asioita. Rajattoman yhteydenpidon ja viestinnän maailmassa olemme koko ajan lähempänä toisiamme. Siksi kuohuva Balkan – mielikuvakin saattaa muuttua entistä enemmän rytmikäs Balkan –mielikuvaksi.

Studia Generalia -tilaisuudet videoidaan. Niitä voi seurata internetissä sekä suorina lähetyksinä että tallenteina: www.helsinki.fi/videot.

Yleisökeskusteluun voi osallistua myös tekstiviestitse lähettämällä kysymykset ja kommentit tilaisuuden aikana numeroon 050-415 4892. Tekstiviestit luetaan tilaisuudessa mahdollisuuksien mukaan. Keskustelua voi jatkaa tilaisuuden jälkeen Studia Generalia -verkkosivuilla osoitteessa: <http://blogs.helsinki.fi/studiageneralia>.

Luentosarjan on suunnitellut Helsingin yliopiston Studia Generalia -toiminnan tieteellinen ohjausryhmä ja sen toteuttaa Helsingin yliopiston Avoin yliopisto yhteistyössä Helsingin yliopiston Tietotekniikkakeskuksen kanssa.

Lisätietoja:

Tieteellisen ohjausryhmän puheenjohtaja,
vararehtori Kimmo Kontula
p. (09) 191 24150
kimmo.kontula@helsinki.fi

Koulutussuunnittelija
Sanna Saari-Salomeri
p. (09) 191 28047
studiageneralia@avoin.helsinki.fi